

Оммавий Чиқиш Ва Намойишлар Билан Боғлиқ Жиноятларни Квалификация Қилиш Масалалари

Мухаммадалиев Элмурод Дилмуродович¹

Аннотация: Мақолада муаллиф томонидан оммавий чиқиш ва намойишлар билан боғлиқ жиноятларни квалификация қилиш масалалари жиноят-ҳуқуқий таркиб нуқтаи назаридан тадқиқ этилган ва ушбу йўналишда тегишли илмий-назарий хулосалар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: безорилик, оммавий тартибсизлик, жамоат тартиби, жамоат ҳавсизлиги, квалификация, жиноят-ҳуқуқий чоралар.

Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш соҳасидаги жиноятлар учун жиной жавобгарлик асосларини кўриб чиқиш тегишли нормаларни қўллашда қатор муаммоларни мавжудлигидан дарак бермоқда. Уларни тадқиқ этиш ушбу жиноятларни квалификация қилиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш, шунингдек, оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик тўғрисидаги миллий жиноят қонунчилигини такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш учун фойдали бўлиши мумкин.

Демак, йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш каби ҳаракатларни квалификация қилиш масалалари таҳлиliga тўхталамиз. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасида ЖК амал қилиш даврида 217-моддада кўзда тутилган хатти-ҳаракатларни содир этиб, маъмурий жавобгарликка тортиш билан боғлиқ бир нечта ҳолатлари мавжуд. Жумладан, блогер Олимжон Ҳайдаров Фарғона вилоятидаги Albus гипс заводи ходимлари туман ташкилотларида газ узилиши туфайли 10 минг аҳоли ишсиз қолганини даъво қилган видеони эълон қилган эди. Заводнинг етти нафар ишчиси безорилик, йиғилишлар, митинглар ёки намойишлар ўтказиш тартибини бузганлик айби билан 5–10 суткага қамалди (МЖТКнинг 201-моддаси асосида)[1].

Шу каби, Ижтимоий тармоқларда Бухоро вилояти аҳолиси автомобиль йўлини тўсиб қўйгани тасвирланган видеолар тарқалди. Дастлабки маълумотларга кўра, одамлар шу йўл билан газ йўқлигидан нозорилик билдиришган[2].

Ушбу вазиятга “Hududgaz Вухоро” газ таъминоти филиали расмий муносабат билдирди. “Ижтимоий тармоқларда Бухоро туманининг “Шергирон” маҳалла фуқаролар йиғини аҳолиси газ таъминоти тизимидаги муаммолардан норозилигини билдириб, йўлнинг қатнов қисмини тўсишга уринаётгани тасвирланган видеолар ҳал қилинган тарқалди.

Воқеа сабабларига ойдинлик киритиш учун “Hududgaz Вухоро” газ таъминоти филиали ходимлари, вилоят ҳокимлиги мутасаддилари ҳамда сектор раҳбарлари билан биргаликда аҳоли билан учрашув ўтказилиб, уларнинг шикоятлари тингланди. Газ таъминоти билан боғлиқ юзага келган масалаларни бартараф қилиш учун барча зарур чоралар кўрилди.

Шу куннинг ўзида интернетда Бухоро вилояти Қоракўл туманида олинган видео ҳам пайдо бўлди. Bukhara News маълумотларига кўра, «Дўстлик» ва «Қоракўз» маҳаллалари аҳолиси электр энергияси ва газ таъминотидаги муаммолар сабаб М37 трассасини тўсиб қўйган[3].

¹ Тошкент шаҳар Ички ишлар Бош Бошқармаси хузуридаги тергов бошқармаси Кадрлар гуруҳи муҳим топшириқлар бўйича инспектори, майор

Расмий маълумотларга кўра, бу ҳолатларда жинойт содир қилинмаган. Назаримизда, мазкур вазият ҳолатларни квалификация қилишда хатолар ҳамда ушбу тартибга солувчи норманинг қонунчиликдаги тузилишининг номукамаллиги натижасидир.

Жинойт ҳуқуқи фанида мазкур нормаларни қўллаш самарадорлигини оширишга қаратилган турли хил таклифлар мавжуд. Масалан, йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш оммавий тадбирга тўсқинлик қилиш ва безорилик, оммавий тартибсизликлар, шунингдек айрим мансабдорлик жинойтлари ўртасидаги фарқни аниқлаш масаласи таҳлил қилинади. Хусусан, тадқиқотчи А.В.Серебренникова, мансабдор шахс томонидан ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда ва жисмоний куч, зўрлик қўллаш орқали йиғилишлар, митинг ёки бошқача оммавий ҳаракатига тўсқинлик қилиш, Россия Федерацияси Жинойт кодексининг 149 (Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказишга қаршилик кўрсатиш) ва 286-модда (Мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш) билан жинойтлар жами бўйича квалификация қилиниши керак, деб ҳисоблайди[4].

Айтиш жоизки, бизнинг ЖКда РФ ЖКнинг 149-моддаси “Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказишга қаршилик кўрсатиш” жинойти таркиби мавжуд эмас. Ваҳоланки, амалиётда шунга ўхшаш воқеалар юз бераётгани, жумладан айрим ҳолларда мансабдор шахслар аралашуви билан оммавий тадбир ўтказилишига тўсқинлик қилиш ҳолатлари учраб туриши сир эмас.

Мисол учун, 2019 йил 3 апрелда собиқ Тошкент шаҳар ҳокими томонидан “Бессмертный полк” оммавий ҳаракати ташкилотчилари билан учрашувда уларнинг Тошкентнинг айрим кўчалари бўйича юриш уюштиришига руҳсат берилган эди. Бироқ, кейинчалик ҳоким ва ИИБ қарорлари билан мазкур оммвий юриш тақиқланган, бунинг учун жавобгарлик амалдаги маъмурий ёки жинойт қонунчилик нормаларида мавжуд эмас.

Бошқа томондан, А.В.Серебренникова таърифлаган вазиятда миллий қонунчилик бўйича жинойтлар мажмуини ҳам кўриш мумкин. Бу ерда сўз Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш (ЖК 217-моддаси), айтиш билан дамда мансабдор шахс томонидан ушбу йиғилиш, митинглар, кўча юришлари ёки намоёишлар уюштиришни тўхтатишда ўз хизмат мавқеидан фойдаланиши ёки зўравонлик, таҳдидлар қўллаши, ЖКнинг 206-моддаси (Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш) билан квалификация қилиниши мумкин, жисмоний шахс ҳаракатларида эса безорилик жинойти аломатларини кўриш мумкин.

Бизнинг фикримизча, бундай ҳолат амалиётда учраётгани билан, миллий қонунчиликда зарур нормалар мавжуд эмаслиги мансабдор шахс ва жисмоний шахснинг айрим хатти-ҳаракатлари жавобсиз қолиб кетишига сабабчи бўлиши мумкин. Хусусан, ўз мансаб мавқеидан фойдаланиб, оммавий тадбирни ўтказишга тўсқинлик қилса ва айтиш пайтда зўравонлик ишлатса, шу жумладан айрим жисмоний шахсларни оммани тарқатиб юбориш учун зўравонлик қилишга руҳсат бериши ҳолатларига доим ҳам ҳуқуқ-тартибот идоралари томонидан ҳуқуқий баҳо берилмайди.

Бизнинг таҳлилимиз натижалари, масалан, оммавий тадбирлар ўтказиш ва уларга тўсқинлик қилишда безорилик ҳаракатлари белгилари ҳам учраши туфайли, ушбу вазиятларни безориликдан ажратиш ва тўғри ва оқилона квалификация қилиш заруратини келтириб чиқаради.

Бизнингча, бундай вазиятларда жинойтлар жами бўйича квалификация қилиш мумкин. Бунда, нафақат реал жинойтлар жами, балки идеал жинойтлар жами ҳам юз бериши мумкин. Оммавий тадбирни ўтказиш жамоат тартибини қўпол равишда бузувчи, жамиятга очиқ-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи маълум ҳаракатлар билан бирга содир этилган бўлса, шунингдек:

- a) курул ёки курул сифатида ишлатиладиган нарсаларни кўллаш билан;
- b) сиёсий, мафкуравий, ирқий, миллий ёки диний адоват ёки душманлик замирида ёки бирорта ижтимоий гуруҳга нисбатан нафрат ёки адоват сабабли содир қилинган бўлса, қилмиш жиноятлар жами бўйича ЖК 217-моддаси ва ЖК 277-моддаси тегишли бандлар билан квалификация қилиниши мумкин.

Шу билан бирга, жиноятларни квалификация қилиш нуқтаи назаридан жамиятга нисбатан очиқ-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи жамоат тартибини қўпол равишда бузишда намоён бўладиган безорилик, айни дамда Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёйишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузилишга ҳам олиб келганида, квалификация бирмунча муаммоли бўлиши мумкин. Безорилик таркиби оммавий тадбирларни ўтказиш тартибини бузишни кўзда тутмайди, гарчи 3-қисми “в” банди “оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда” деб кўрсатилган бўлса ҳам, бу ерда гап айнан оммавий тадбирлар ўтказилаётган вақтда безорилик қилишни кўзда тутаяди. Демак, безори шахс нияти йиғилиш, митинг, намоёйиш, юриш, пикет ёки шу қабилар тартибини бузишга эмас, айнан шу тадбир вақтида ўзини “кўрсатиш”га қаратилади.

Бизнинг фикримизча, башарти, унинг нияти айнан тадбирни ўтказиш тартибини бузиш, унга тўсқинлик қилишдан иборат бўлса (масалан, айрим озчиликларни ёқтирмаслик мотиви билан уларнинг парадларини бузиш), у ҳолда идеал жиноятлар жами бўлиши мумкин. Оммавий тадбирни ўтказиш тартибини бузиш факти безорилик белгиларига кирмайди. Ўз навбатида, безорилик жинояти таркиби оммавий тадбирни ўтказиш тартибини қўпол равишда бузишни англатмайди.

Хуллас, агар йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёйишлар уюштириш ёхуд ўтказиш ёки уларда иштирок этишга тўсқинлик қилиш жамиятга очиқ-ойдин ҳурматсизликни ифодаловчи жамоат тартибини қўпол равишда бузиш билан бирга бўлса, ЖКнинг 217-моддаси ва ЖКнинг 277-моддаси билан квалификация қилиниши мумкин. Бироқ бунинг учун амалдаги қонунчиликка айрим ўзгаришларни киритиш даркор. Хусусан, унга оммавий тадбирни ўтказишга тўсқинлик қилиш, мансаб мавқеи дан фойдаланиш ва зўрлик ишлатиш ҳақидаги нормаларни киритиш лозим, акс ҳолда бу ҳолатлар фақатгина ЖК 277-моддаси билан квалификация қилиниб борилади, бу эса, асоссиз равишда, жиноят таркибини кенгайтириб, жавобгарликни манзилли қўллашга имкон бермайди.

Келинг, энди оммавий тартибсизликларни квалификация қилиш хусусиятларини таҳлил қиламиз. Аввало, биз шуни айтиб ўтишимиз жоизки, 217-моддада белгиланган Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёйишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш ва оммавий тартибсизликлар жиноятлари, бир-бирига анча яқин моддалар, хатто бир-бирини тақозо этади, дейишимиз мумкин. Гап шундаки, оммавий тадбирларни ўтказиш тартибини бузиш ўз-ўзидан оммавий тартибсизликларга айланиб кетиши мумкин. Бундай ҳолда, ушбу жиноятларни квалификация қилишда мураккабликлар юзага келади.

Оммавий тартибсизлик шаклидаги ижтимоий хавфли қилмишнинг мураккаб таркибга эгаллиги хусусиятидан келиб чиқиб, ушбу жиноятни квалификация қилишнинг асосий масалаларидан бири оммавий тартибсизликларни содир этиш усулларида жиноят-ҳуқуқий баҳо бериш муаммосидир. Оммавий тартибсизликларни содир этишнинг алоҳида усуллари мустақил жиноятларнинг таркибларини ташкил қилиши мумкин.

Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намоёйишлар уюштириш ёхуд ўтказиш тартибини бузиш (ЖК 217-моддаси), Тақиқланган иш ташлашга раҳбарлик қилиш ёки фавқулодда ҳолат шароитида корхона, муассаса ёхуд ташкилотлар ишига тўсқинлик қилиш (ЖК 218-моддаси), Ҳокимият вакилига ёки фуқаровий бурчини бажараётган шахсга қаршилик кўрсатиш (ЖК 219-моддаси) каби ҳаракатлар алоҳида жиноий ҳаракатлар деб тан олинади. Шу муносабат билан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган фақат 244-модда билан квалификация етарли ёки етарли эмаслигини аниқлаш вазифасига дуч келади.

Юридик адабиётларда оммавий тартибсизликлар таркиби қўшимча квалификацияни талаб этаслиги, ушбу моддада баданга шикаст етказиш, шахсга қарши бошқа оғир жиноятлар, жумладан, ЖК 118, 119-моддаларида мавжуд жинсий эркинликка қарши жиноятлар, мансабдор шахс ёки ҳокимият вакилига қарши жиноятларни қамраб олиши ҳақидаги қарашлар илгари сурилади[5].

Тадқиқотимиз натижалари бизга бу борада маълум эътирозларни билдириш имконини беради. Аввало, жинсий жиноятлар бўйича нормаларга эътибор қаратиш даркор. Албатта, оммавий тартибсизликлар пайтида номусга тегиш, зўрлаш каби жинсий тусдаги жиноятлар содир этилиши мумкин. Бироқ, ЖК 118-119-моддаларини қўлламаслик учун асослар мавжуд эмас. Ушбу жиноятлар оммавий тартибсизликлар билан қамраб олинмайди, чунки улар ЖК-244-моддаси диспозициясида қайд этилмаган. Қурол ёки қурол сифатида фойдаланиладиган бошқа нарсаларни ишлатиб ёхуд ишлатиш билан қўрқитиб шахсга нисбатан зўрлик ишлатиш ЖК 118 ёки

119-моддасида жинсий жиноятларни содир этиш усулидан бошқа нарса эмас, ваҳоланки ЖК 244-моддаси бу воситалардан фойдаланиш оммавий ваҳима, қўрқув ва тартибсизлик чиқаришга қаратилади.

Оммавий тартибсизликлар пайтида ҳокимият вакилига қаршилик кўрсатиш, айнан шу усул ЖК 244-моддаси диспозициясида аниқ кўрсатиб ўтилгани сабабли ЖК 219-моддаси билан қўшимча квалификация қилишни талаб қилмайди. Шу билан бирга, биз тадқиқотчилар А.Багмет ва В.Бичковлар айтган ҳокимият вакилига қаршилик кўрсатиш тўғрисида ишора мавжуд бўлса ҳам, аммо бу бундай шахсларга нисбатан зўравонлик қўллаш ҳолатини қўшимча квалификация қилишни талаб этиши ҳақидаги фикрларига қўшилаемиз.

Шунинг учун, назаримизда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги 38-сонли “Республика судлари томонидан оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги қонунларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ айрим масалалар тўғрисида” қароридан “оммавий тартибсизликларнинг фақат ташкилотчилари ва иштирокчилари агарда улар бевосита қирғинлар қилишда, вайронагарчиликлар, ўт қўйишлар ва бошқа шу каби ҳаракатларни содир этган бўлсалар ёки ҳокимият вакилларига қуролли қаршилик кўрсатган бўлсалар Жиноят кодексининг 244-моддаси билан жинсий жавобгар бўладилар” деган тушунтириши[6] етарлича асосланмаган, ва ҳокимият вакилларига қуролли қаршилик кўрсатишда унга ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлган шикаст етказиш ҳолатини назарда тутмаган. Бизнингча, бу ҳолатлар юз берганида, албатта ЖКнинг 244-моддаси ва тегишли ҳаётга ёки соғлиққа қарши жиноятлар учун жавобгарликни кўзда тутувчи моддалар жами бўйича квалификация қилиниши керак.

Оммавий тартибсизликлар пайтида ҳокимият вакилига нисбатан жисмоний зўрлик қўлланган тақдирда Жиноят кодексининг 219-моддасига ҳам ҳавола қилиш зарурлиги ҳақида амалиётчи юристлар ўртасида ўтказган сўровимиз натижалари ҳам далолат беради (бу фикрни респондентларнинг 74 фоизи билдирган).

Демак, оммавий тартибсизликлар таркиби жинсий тусдаги зўравонлик ҳаракатлари, шунингдек ҳокимият вакилига нисбатан соғлиқига шикаст етказиш шаклида содир этилган ижтимоий хавфли қилмишларни қамраб олмади. Ушбу жиноятлар белгиларининг мавжудлиги оммавий тартибсизлик қилмишини тегишли жиноятлар жами бўйича квалификация қилишни талаб қилади (мос равишда ЖК 118, 119 ва 219 моддалари билан).

Инсон соғлиқига қарши жиноятларга келсак, бу ерда тегишли жиноятларни содир этганлик учун назарда тутилган жазо чоралари санкцияларини қиёсий таҳлил қилиш натижаларига амал қилиш зарур. Бунда, Жиноят кодексининг 244-моддаси қасддан баданга ўртача оғир, енгил шикаст етказишни тўлиқ қамраб олади ва қўшимча квалификацияни талаб қилмайди, бироқ, баданга оғир шикаст етказиш ва қасддан одам ўлдиришга қаратилган ҳаракатлар тегишлича ЖК 104-моддаси ва 97-моддаси тегишли бандлари билан квалификация қилиниши шарт.

Таъкидлаш жоизки, оммавий тартибсизликлар пайтида мол-мулкнинг йўқ қилиниши ва шикастланиши ҳам жиноят таркибига кириб кетади. Бироқ, оммавий тартибсизликлар таркиби мулкӣ зарар етказишни қамраб олган бўлса ҳам, унинг миқдорини белгилашда, оммавий тартибсизликларнинг турли иштирокчиларининг ҳаракатларини квалификация қилиш масалаларини кўриб чиқишни тақозо этади. Аввало шуни таъкидлаш жоизки, оммавий тартибсизликларни уюштирган ва уларда бевосита иштирок этган шахснинг ҳаракатлари фақат ЖК 244-моддаси билан квалификация қилиниши керак.

Шу билан бирга, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар оммавий тартибсизликлар содир этишда жиноятнинг бошқа иштирокчиларига нисбатан жиноий-ҳуқуқӣ баҳо беришда муаммога дуч келади. А.З. Илёсовнинг фикрича, “оммавий тартибсизликлар биргаликда содир этиш шаклида содир этилади, шунинг учун ҳаракатларни квалификация қилишда жиноятчиларни далолатчилар, ташкилотчилар, бажарувчиларга ажратишнинг унчалик жиддий эҳтиёжи мавжуд эмас”[7]. Шу билан бирга, муаллиф таъкидлаганидек, “қирғин солиш, ўт қўйиш, мулкка шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ва бошқа ҳаракатларни содир этишда бевосита иштирок этмаган, лекин уларнинг содир этилишига ўз ҳаракатлари билан ҳисса қўшган (масалан: транспорт воситалари, жиноят содир этиш ашёлари ва воситаларини яшириш билан таъминлаш, объектларга тажовуз қилинганлиги тўғрисида маълумот бериш ва бошқалар) ёки алоҳида фуқароларни тартибсизликларда иштирок этишга оғдирган шахслар оммавий тартибсизликларда ёрдамчи ёки далолатчи деб тан олинishi керак. [7, Б. 62]. Биз бу фикрга қўшиламыз.

Оммавий тартибсизликларни квалификация қилиш баъзи ҳолларда ушбу жиноят ва безорилик ўртасидаги фарқлашни талаб қилади. Амалиётда, шахснинг ҳаракатлари бир вақтнинг ўзида оммавий тартибсизликлар ва безорилик жинояти диспозицияси билан қамраб олинishi ҳолатлари маълум. Бироқ, бу ерда жиноятлар жами бўлмайди. Бизнингча, бу ерда жиноят-ҳуқуқӣ нормалар рақобати мавжуд деб таъкидлаш учун асослар етарли. Албатта, бунда оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги норма аасосӣ аҳамиятга эга, чунки у қилмишни энг тўлиқлик билан қамраб олади. Бу норманинг ихтисослашуви, асосан, жиноят таркибининг объектив томони белгиларига асосланади. ЖК 244-моддаси бўйича жиноят содир этганда, жамоат тартиби жуда кўп одамларнинг биргаликдаги ҳаракатлари билан бузилади ва жамоат ҳавфсизлигига тажовуз қилади. Бундан ташқари, бу оломонни, одамлар бетартиб тўдасини ташкил қилиши керак. Бундан ташқари, ЖК 244-моддасида ва ЖК 277-моддасида жиноят содир этиш усуллари бирмунча фарқ қилади.

Фуқароларни оммавий тартибсизликларга ва фуқароларга нисбатан зўравонлик қилишга омма олдида даъват қилишни квалификация қилиш ҳам ўзига хос хусусиятга эга. Гап шундаки, амалдаги миллий жиноят қонунчилигида бир қатор нормаларда шунга ўхшаш даъват қилиш учун жавобгарлик назарда тутилган. Масалан, ЖК 159-моддаси (Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига тажовуз қилиш), ёки 244¹-модда. (Жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш). Иккала моддада ҳам фуқароларга нисбатан зўравонликка чақириқлар назарда тутилиши мумкин.

Шу билан бирга, бундай вазиятларда жиноий ҳаракатни квалификация қилишда, субъектив томон (конституциявий тузумга тажовуз, террористик ва экстремистик фаолиятни тарғиб қилишни ўз ичига олиши мумкин бўлган фаолиятни) бевосита тавсифлайди. Шу боис, шахснинг даъват этишга оид ҳаракатларида унинг субъекти қарашлари бирламчи тусга эга бўлиб, квалификацияда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Иқтибослар:

1. <https://www.gazeta.uz/uz/2022/12/16/haydarov/>
2. <https://qalampir.uz/news/bukhoroda-gaz-yuk-ligidan-norozi-a%D2%B3oli-avtomobil-yulini-tusib-k-uydi-29737>
3. <https://daryo.uz/k/2020/12/10/buxorodagi-yana-bir-tuman-aholisi-gaz-yoqligi-sabab-yolni-tosib-qoydi>
4. Серебренникова А. В. Уголовно-правовое обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина по законодательству Российской Федерации и Германии: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2008. -Б.335.
5. Багмет А. М., Бычков В. В. Уголовно-правовая характеристика массовых беспорядков. М., 2009. – Б.37.
6. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги 38-сонли “Республика судлари томонидан оммавий тартибсизликлар учун жавобгарлик тўғрисидаги қонунларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ айрим масалалар тўғрисида” қарори // <https://lex.uz/ru/docs/1442601>
7. Ильясов А. З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. ... канд. юрид. наук. Махачкала, 1999. – Б.53.

